

Оссолінські колекції.

CD – диск виконано в рамках угоди укладеної з квітня 2004 р. між Львівською науковою бібліотекою НАН України у Львові і Національним Закладом ім. Оссолінських у Вроцлаві.

Lwowska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy.

zespół (fond) 45.

Archiwum Dziaduszyckich

Część I. Rękopisy Biblioteki Poturzyckiej Dzieduszyckich.

247. „O kanale mogącym złączyć San z Dniestrem”. Projekt. *I poł. XIX w. K. 18.*

191

Львівська бібліотека
АН УРСР 02

ВІДДІЛ РУКОПИСІВ

Літуч. 247

1.

O kanale
mogącym łączyć
San z Dniestrem.

2

Dobro Kraiu jest takwaznym
przedmiotem, ze kazde uslo-
wanie w tej mierze, nie
moze tylko byc poradzonym.
Zamiar ten osiagnac, jest
takze Pisma tego staraniem;
wzbudzonym przez zyczenie,
widzenia ustalonego w Gakiji,
tego pomyslnego bytu; ktory,
co kilka lat ledwo ze zablysnie,
ledwo ze sie okaze; y wznieci
najstojowniejsze zabiegi, dla
Rolnictwa, Przemyslu y Handlu
— iuscié zniká — y pogroza
w Niemoc wszystkie sily,
na których Nadzieia Wrost
przyszley pomyslnosci obiecowała;
a co gorsza; tamując naj-
lepsze postepki, najusilniejszy
wytrwania odstrecza —
Nagle te zmiany z kazde pochodzą

Oto!

Oto! zdajesię, z niestabilnych
tey pomyslnosci kasat —
Znajdywaliśmy iż, bowiem
iedynie w Rolnictwie —
ktorego skutki, wiadomo iaki
~~skutki~~ są u Nas od-
mianom podległe; y iaki z tych
powodów, y w tych czasach,
nieprzyjarny u Nas zwrot
wzięły; Gdy Produkta, służące
na urbieranie Podatków, ~~tylko~~ tylko,
ledwo na nie, przy innych
potrzebach wystarczają — będąc
w bardzo maley lenie, ^{nawet} w stosunku
tego co ich uchodzenie kosz-
towalo; a co większa, będąc
prawie bez leny, bo ie być
dla niedostatkhu pokupu nie
można — lub zmuszenie bywane,
zamiast Ulge przynosić, dają
te pewnosć, że nawet na
pierwsze potrzeby nie wy-
starczają.

Gdy tak dowiadczenie naucza,
że Rolnictwo, nie jest dostatecznym
~~zrodłem~~ Krayowi Nasremu Zrodłem:
Bo nie sprwadza ciagle tey
Cyrkulacji pieniedzy, co jest
Wogactwa Krayowego Duzą; i Sprawiedliwie

Sprawiedliwie zwróciemy
 uwagę, na inne środki zaradac
 Nam mogace; w których na-
 danie nowego Ruchu Handlowi
 tej prawcy Ręce Rolnictwa
 naysprędsze y nayskuteczniejszy

Zaisie Nam obiecując pomoc: ale, szukając Ruchu Handlo-
~~wnego, w innych źródłach, jak wiedy nie dotąd znanych~~
~~zborowych; potrzebom naszym~~
~~nie odpowiadających.~~

Dobrodziejstwo Handlu nadto
 jest znane, że bym potrzebował
 tu tego skutki okazać —
 y iezeli kiedy, to w tera-
 niejszych czasach, Europa
 udowodniła, czym jest dla
 Narodów; widzieliśmy bowiem,
 krocie Milionów, przenosić się
 z jednej Osi Kuli ziemskiej
 do drugiej — a kraje z nich
 ogolococone, dzielności Handlu,
 do dawnego bytu wracające:
 Nawet kraje, mające wielką
 ilość Papierowych Pieniędy,
 a tak, niewątpliwie niedostatek
 kruszcowych wystawiające;
 będąc Handlowanemi — mniej
 jak

ialk inne cierpiały —

Do tego iezeli ich ziedney
Strony; przemyśl, zadawione
y już w korzenione urządzenia
doprowadzily — y nie od iedney
Burzy bronisz chronily —
to zdrugiey im y Geograficzne
położenie sprzytało.

Sięgnąc na kraj Skuthi
dawney pomysłności; iest
nad Sily Pokolenia żyjącego:
ale Korzyści z położenia
swoego, iest chlubnym do
dopięcia zamiarem; I takich
to bez wątpienia powodów
Floty, Kanaly, Drogi, biorąc
swe utworzenia, zrzędzily
pomysłności krajów.

Zwracając te Uwagi na
Galicyę — y porównując
byt jej terazniejszy z wy-
sobrzalym bytem innych
krajów — łatwo poznać;
ze brak u Nas źródeł
innym Narodom właściwych
jest Stanu tego przyczyna,
I tak

I tak gdy u Mich Zegluga,
 wyrobienie surowych Produktow
 w Rękodzielnosciach, Banki, czyli
 Latwa i Sasiadskimi Kraiami
 y wewnatrz, komunikacya
 i wplywy; Handel y Cyrkulacye pieniędzy
 w nieustannej czynnosci
 utrzymują —

inaczey ^{inaczey} Towarzystwa Handlowe,

Zbiory nie tylko zbozowe, ale
 y inne; nabiezcie Fabryki
 Przychody Górnicze y tym podobne
 tysiącznemi obrotami
 w nieustannej czynnosci
 utrzymują —

— u Nas —
 Wzyskie srodki ograni-
 czone będąc, na zmuszonym
 mienianiu Surowych Pro-
 duktow; lubo w dalszym
 zwrocie; za iuz wyrobiony
 Towar; na oddawaniu tych
 plodow krajowych, zyskowi
 drugiej, trzeciej y wiezcy
 Rok; wyprowadzając Bo-
 gactwa ~~z krajow~~ miejscowe,
 biora, wzwoz y pieniędze
 za iedne zboze tylko wcho-
 dzące; bo Woly, Potna, Miody,
 Woski, są niernaczącym dla
 calego Kraiu, y malego tylko
 Obwodu przedmiotem. Tak

Tak Sily Galicyjskie, nie
tak jakby mogły być użyte
a ciągle wycieńczane; holdując
Sąsiedzkim, podnieść się,
nie mogą.

Czuć te położenie, a nie
móc z niego wyjść, było
bez wątpienia, nieskonczonych
Wojen skutkiem; a czyżby
Galicya była mogła przy
oświeceniu w tym powszechnym
— okrzucie Stopień wydos-
konienia do którego ^{jednak} iż moi
Ludzie wnieśli — wciąż
tylu zaburzeń y mimo tylu
przeciwności.

Teraz gdy Mocarze Broni
stoją a inne Kraye bliżny
swoje Handlem goją —
Galicya, patrząc na swe
najprzerobliwsze w tej mierze
położenie — widziałaby
porzawioną tego porządku
dla Braku innych Źródeł
jak Zborowych, y maig
^{religijnych Goszczinow}
miejsc, nie potrzebowała
~~z~~ — a żadnego Kanalu;
też pomysłności y Handel
wiodących

wiadzących Urzędzeń.

W dowód że te położenia y
Stosunki krajowe, znane są,
Najasniejszemu Panu
~~Imperatorowi~~, i oddziemy
jak ^{razu} pod pamiętną Nam-
bytności Jego Cesarzkiej Młoci,
WZ Gubernator Baron de
Hauer, przychylnie y czynnie
dla Monarchy Naszego y
Kraju; urządził y do skutku
doprowadza, Nowe ^{mirowane} zuzgod-
nierzące się, Goscinie;
y ich powstaniem, Paęzy się
Bukowine, Siedmiogrodz,
Węgry, ze Stolicą Galicyi;
a nowemi temi Ogniwami,
y Państwa Rosyjskie y
Tureckie z temi Najas-
niejszego Pana Królestwy.

Ale nieby, na tak świetnym
Stopniu, nie postawiło Handlu;
nieby więcej nie ustaliło,
ogólnego a pomyslnego bytu
Galicyi; radnoby nareczcie nowe zaprowadzenie,
tak wielkich Korzyści, Karłowi
Najasniejszego Cesarza Naszego

nie.

nie przyniosła; iak kanał
Paczący San z Dniestrem
a to; w Widokach Handlu,
Ekonomiji Rolney, y Polityczney;
y w Widokach Wojskowych.

Przedmiot ten, iuz nie iednego
Diora był celem; a dając
do skazania iego wazności,
y dobra, z tąd na ~~inne~~
Współziomkówo moich, spłynąć
mogącego — sądzę że przy-
jemnie ~~um~~ będzie, rozpatrując
się w rzeczonym kanale,
porównać go, z kanałami
innych krajów.

Wiadomo że Rzeka San, między
Grabkiem y Dąbrowską, wpada
do Wisły — a Wisła do Morza
Bałtyckiego, z Morzem Pół-
nocnym związek mającego —
z drugiey strony, Dniester
wpada do Morza czarnego,
a te, łącząc się z Morzem Sro-
dziemnym — a tak; połąc-
zonym kanalem, San z
Dniestrem — Od Morza
Bałtyckiego

Baltyckiego do Morza czarnego,
 Nowa y najbliższa otworzyłaby się
 Droga — Droga którąby
 biorąc największą, tej długości
 t. i. od Gdańska lub Elbląga
 aż do Odepy*; gdyby też naj-
 dłużey, to w 3 Mieniącach
 naybezpieczniej odbyć by
 można — a uważając, że
 Ormianie y teraz już czynny
 Handel, z Indyów przez Morze
 Perskie, do Morza Czarnego
 prowadzą; a dążąc ku dalszemu
 odbytowi, ten u Narodów
 Północnych, na Morzu
 Baltyckim szukać — oczywiście
 więc wnosić można; że ten
 Handel, idący dotąd, przez
 Morze Śródziemne y Północne,
 do Morza Baltyckiego —
 Obróciłby Droge swoje, kanałem
 o którym tu mowa; Obróciłby się
 przez Galicyę — tak dla
 tego — że idąc do tych czasów,
 Droga, z Indyów Wschodnich
 do Morza Północnego, 9 do 12
 Miesiący potrzebuie; która,
 w przedszym

* Mil.

w przedzym daleko czasie, odbyłby
ta nowa, Galicyjskiego kanału
Droga — Takoteż, dla większego
bezpieczeństwa, y niezawodney
pewności, osiągnięcia celu
zamierzonego; a przy mniejszym
kważy do poniesienia ^{Kosztów} (w czasie
Wojny, między Nadmorskiemi
Państwami — Aspektywne
bowiem Okrętowe z Indyjów
Wschodnich, będąc podczas
Wojny 12 do 14 Procentu;
podczas Pokoju tylko 6 do 8
Procentu wynoszą; który
to ostatni koszt, zdaie się
że stały, dla położenia Geo-
graficznego Galicyi, uważać
by można — a moreby
się, nawet, ieszcze dał zmniejszyć;
czyż stając się, porządkiem,
ieszcze więcej, uchronianiu
zamiarowego sprzyiałby.
Kanał ten zacząłby się
w Dniestrze między Dołobowem
y Czaykowicami, y szedłby
wzdłuż

wzdłuż Rzeczki Wiszni*

do położeniu ^{Widok} Kopańowie,
Miasta Rudki, ^{Widok} Binkowca, Wisznia,
Zadwiegi, Milczyce, Nikłowice
Miasta Ładowa Wisznia, ^{Widok} Piaski,
Podgacz, Meleski, Minowice;
z Kądby, kończył się w Sanie,
między Wsiami, Grabowice,
y Michałowska —

Długość tego, wynosilaby
9 Mil Niemieckich, czyli
36 tysięcy Łazni, a Błknie
Kądry — a najbliższe oddalenie
tego od Łwowa, byłoby 60 mil
~~niemieckich~~

~~niemieckich~~ Mil;

* kanał ten idąc wzdłuż Rzeczki Wiszni byłby z wielu miar
dogodniejszy, niż gdyby ta Rzeczka splawną zrobiona była
Anglii to udowodnili; zarzucając żegluge na Rzekach, iuz
wielkim kosztem splawnemi zrobionych, y prowadząc wzdłuż
tychże kanały — Nawet — choćby te kanały o pół raza
miały więcej kosztować, niż splawnym zrobienie Rzeki
wzdłuż której te kanały prowadzili (co y Büsch w 2^{im} Tomie
Dziela swego o Budownictwie Wodnym, dowodzi.) Przeko-
nali się, bowiem że Rzek zakręty, Wylewy, nie równości
Brzegów, koszt na ich regulacye, lub tych Brzegów błotnista
właścność, utrzymanie splawności dla Łasypów lub wybitych
Jam^{ich} korytach, narazie przerwanie tej splawności,
nagłym wzrostem Wód — przyteczniejszym czynią, robienie
kanałów wzdłuż Rzek, nad zrobienie tych Rzek splawnemi.

Mil. a 4000 Saznie karda.*

Dzialania Matematyczne, tym
czasowe, wiec nie najdokladniejsze,
bo nie ostateczne; a iednak okazaly,
ze Dniester, w Punkcie zagecia
Kanału, iest o 42 Saznie zloze
4 Sazni **, wyzszy od Punktu
w Sanie, gdzie sie ten kanal
ma Konczyc — Y ze trzeba
32 Sluz, w kazdej 4 Sazie Spadku,
do chwytania y utrzymania
w korycie kanału, między temi
Sluzami bedacego, Wode potrzebne
dla Statkow, tym Kanalem iest
maizcych; Wode, ktora tak
z Dniestru, iak z Rzeczki Wiazna,
obficie moze byc dostarczana.
Szrokość kanału, w górze 10 Sazni
t.i. Sazni 30 — a w Dnie koryta
6 Sazni t.i. Sazni 18 zamyslano:
dazc mu Wody na 3 Sazie gtembogo
Je

* Gdyby obok tylu dowodow, potrzeba nowych, dla okazania
Słupia oswiecenia, ktore od najdawniejszych czasow w
Polsce istniało — toby ie y nastempuicy Przedmiot okazal
bowiem iuz, w 16^{tych} wieku, za Wladyslawa IV. uproiektowany
byl kanal przez P. Inguen Reauplan, maizcy tazyz Dniester
z Bugiem, za pomoca, Rzeczki Pestawy, iak wiadomo pod
dwowem plynacey, y Rzeczki Weresznicy; ktoremu Kanalowi
mozeby na ^{miastol} Grudek iest wypadalo — Proiekt ten w 1807y
808 Roku byl wznowiony.

** Sazien ma ~~3~~ 3 Sazie czyli 6 Stop; Stopa 12 cali; Cal 12 Sazni.

8

Te Szeregóły Dyrekciji Kanalu
y wymienionych Jego miar
winiennem W^o de Ehrenstein
Rauchmüllerowi Dyrektorowi
~~Departamentu~~ Departamentu
Nawigacyi y Budownictwa
Wodnego w Galicyi; którego i Woli Najwyższej
pomysłne dla Dobra Kraiu
starania, y stać wynikłe skutki;
znane iuż są Współziomkom
moim, z Umieszczeń, które
Wysokie Rady Krajowe,
w Rozmaitosciach Gazety
Lwowskiej w N° 139 y 148
w 819 N^o: do Publiczney wia-
domosci podac zerwolily
koszta Kanalu tego, y czas
do ukonczenia Jego, zależa,
od różnych trudności lub prze-
ciwności mogących istnieć
w własnościach Gruntu którym
iść ma, co przechodzi Granicę
Pisma tego — Ale zależy
szczególnie od Wyboru Głębokości
y szerokości Jego — to iest;
czyliby ten kanał Duzym
lub Ekonomicznym wię-
mniejszyym być zrobiony.

Wtym

W tym względzie zdajesię że nie
ubliżając wryż, uprojektowanym
miarom, doświadczenia Anglików
najlepiej przewodniczyć mogą.
Doświadczenia które ~~nie~~ ^{chwytając} z nadzwyczajną
cezną, gorliwością, przedmioty
za porzyteczne uznane — Gruntownie
na Stopniach Kosztu, przytku y
straty, każde Nowe przedsięwzięcie
Ważę!

Daję więc za ich przykładem;
pierwsza rzecz, zastanowienie
się, iest; Różnica między
kanalem Ekonomicznym y drugim
~~okazując się~~ ^{na przykład w tym} ~~okazując się~~, że Ostatni
większe, pierwszy mniejsze Stathi
wiedzie; więc Ekonomiczny,
mniey Wody, a ratym y
mniey Roboty, mnieyszych
Budowli y tak daley potrzebuie.
Zasady zaś Głębokości y Szerokości
ktorey iakicholwiek kanał wymaga
Jeż i żeby o 18 lat, głębiey
w nim Wody było, niż najwyższy
ponur Stathów w nim płynących

A Szerokość dna kanału powinna być jeżeli jest w ziemi prowadzony o $1\frac{1}{2}$ łokcia ^{a jeżeli w skale o $3\frac{1}{2}$ łokcia} większa od szerokości dwóch statków, dla których jest przeznaczony — a to dla tego by tym nadmiarowym y przyznanym miejscem, w miarę wolności żeglizli.

Przykład te zasady lepiej obiami! We Francji w danguedoku jest kanał ^{zwany} Długi Południowym ~~zwany~~ lub królewskim 30 Mil długi łączący Morze Śródziemne z Atlantyckim — Wiedzie statki 7 łokci y $\frac{1}{2}$ szerokie, 2 łokcie y $\frac{1}{2}$ w wodzie nurżające się — y ma według zasad wyżej wyrażonych 16 łokci szerokości y woda 3 łokcie głębokie.

A kanały Ekonomiczne w Anglii Holandyi, Niderlandach etc. wiodące statki w górze y w dole 3 łokcie albo 3 łokcie y $\frac{1}{2}$ szerokie, a 36 łokci długie — na 32 lat w wodzie nurżające się — potrzebaig 8 łokci na dnie szerokości, y 2 łokcie głębokiej wody.

~~.....~~ Gdy

* Jeżeli tu mówią tylko o szerokości dna kanału ~~.....~~, to dla tego; że szerokość nurżania zależy od nierówności poziomu, y którym się prowadzi. ~~.....~~

Ole rozstle ~~.....~~ dla uboczy Brzegów, półtora razy tyle w zewnętrznej szerokości kanału, ile te brzegi mają wysokości. Tysięcy, Szeroko jak ^{.....} wyciągano ma brzegi pionowe.

Pr. p. kanał w dnie 8 łokci szerokim a 2 łokcie głębokim; przybił się na uboc Brzegów, z każdej strony 3 łokcie, więc ~~.....~~ powierzchnia wody będzie takim ~~.....~~ 14 łokci. w Kales ~~.....~~

Gdy miary te kanałów ekono-
micznych ^{na dostatecznej} w krajach tak handlowych
jak wymienione, ~~z~~ ^zpaisie
więc że y do kanału łączącego
San & Dniestrem byłyby dogodnie —

A widoczne ^{jest} oszczędzenie ~~obym~~ względem dużych kanałów ~~prawił~~

~~—~~ Tam jednak, gdzie idzie
o Dobro kraju, y o nadanie
temu, wiecznego że tak powiem
bytu; oszczędność jeżeli nie że
wielkich miar odpowiada celowi,
jest wielką wadą! Dla tego
nie dosyc byłoby, zastanowienie
nad Prawidłami Szerokości y
Głębokości kanału — y z tych
najtańszych się chwycić —
Obaczmy, w rozbiore y porównaniu,
Użytku kanałów dużych y
mniejszych ekonomicznych;
czybysmy na oszczędzeniu
tych miar — t.j. przekładając
mniejsze nad wielkie — nie straci.

I tak; Na kanale dużym koni
jeden uchodzący na dzień 4 Mil,
~~uciągnie~~ uciągnie bądź pod wodą
lub

lub z Woda, 1600 Letnarów,*
 a mowcy nagłoc, uciagnie w
 godzinie, na 900 Sazni, 4 Stathi;
 ieden za drugim przycepiene,
 kardy o 1500 Letnarów.

W tym samym czasie, y na te
 same oddalenie, Stathami miary
 Kanałom wązkim Ekonomicznym
 przepisanych — kon ieden nie
 uciagnie iak tytko 450 Letnarów
 a tak, Tenze kon; na kanale
 duzym w rownym czasie y oddaleniu
 — 4 razy tyle ciężaru
 uciagnie — co na kanale
 Ekonomicznym †

Przekładać tedy Ekonomiczny
 zdaienie, sprzecznoscia, a iednak
 Anglii, te wązkie kanały
 nad Dure przekładaia, —
 Bo się przekonali y wyrachowali że;

10

‡ Mowaby wnieś, czyby pod =
 noszą boki Stathow Ekonomicznego
 Kanału, więcej wnie ładowac nie
 można — Ale ich miary ~~sta~~ dos =
 wiadzeniem ustalone, ~~†~~
 te boczem nauczyło ze więcej ładow
 Cieżaru nadto się
 wznosi nad Dno Stathu, a z tad ratny =
 muie go odwodze, ^{lub} chłoczce, ~~†~~ na
 przewrócenia naraz y wystawia.

Do się następnym sposobem
 Stanowi — Dajmy na to że
 Statek próżny zanurza się w wodzie
 na 5 cali — a Statek tenże sam najwięz
 c. p. 550 Letnarów wyladowany —
 zanurza się w wodzie na 32 cali —
 więc; między wyladowanym Stathem
 a próżnym jest w zanurzeniu 27 cali
 różnicy — która dla Tatwiczyszego
 wnieśku na 25 cali przyimijmy —
 Podzielmy 550 Letnarów przez 25 cali
 wypadnie na kardy Cal, 25 Letnarów
 Cieżaru — Wtakże Cal, czyli podziły
 Łaska Celników podzielona, ~~okre~~
 zanurzoną, ~~Ston~~ ^{Ston} wiele razy,
 25 Letnarów Statek wiedzic.

* Do ocemienia ciężaru ładowanego Stathu, używają Celnicy Łaski
 na kilkadziesiąt cali podzieloney — w dole w kąt prosty zgiętej
 Te Łaskie w Wode pionowa, wstawiają, zagięcie tej z Celnie
 do Spodu Stathu przykładają — a wiedząc wiele podziałów Łaski
 Woda zabiera gdy Statek próżny — Ilosć podziałów, co powier =
 chnia Wody więcej w wyladowanym Stathu, iak w próżnym
 zabiera — okazuje ciężar ładunku, przez Statek wiedzionego.
 Bo do kardy podziału mawomy jest ciężar ~~stanowiony~~

1° Kanaley Wazkie polowe tyle
Kosztuig co duze; dla wiekszej
w duzym kanale do wywierzenia
Masy ziemi, potrzebe wiekszych
Szur, glembnych y daleko szerszych
skozyn, a w tym stosunku y
innych Budowli — a nade wszystko
daleko Kosztowniejszego y wypadkiem
roznyim podleglego utrzymania go.

2° Sa wygodniejsze, dla Statkow
powracajacych; gdyz dla swej
Budowy, nie potrzebuig tak
jak w duzych kanalach, ~~nie~~
szczegolnych do obrócenia sie
portow; bo Cel ten, ^{osiagajac} przelozeniem
Styrn y ciagnacego ich urz-
dzenia z jednego konca Statku
na drugi — ~~wniesieniem~~ Takze
mniejsze Statki, Mniejsze za
sobą, rozstepy wody zostawiaig,
czyim Przeci kanalu wracajacemi
Balwanami nie splukwia; tak jak to duze Statki czynia y ~~wracajac~~
szczegolnych w tej mierze zapobiegai
umocnien lub Budowli y kosztow
~~wniesieniem~~.

3° Prowadzenie Towarow jest
najtansze na Wzkiem kanale
z powodow

z powodów, że gdy według pow-
 rechnie przyjętej zasady, Co
 od iednego Lettnara Kanalem
 płynącego, stanowi Wieloraz,
 tait kilcoient, wypadający z
 podzielenia Procentu od Kapitału
 co Kanale kosztował, przez ilość
 Stathów w ciągu Roku tym
 Kanalem płynąc mogących —
 oczywiście więc im mniejszy
 Kanale, tym mniej utrzymania,
 mniej Oficalistów — a z tym
 y mniej kosztu wymagałby
 więc by mniej y Cla pobierał.*

4te Pozutek małosci Cla dla
Handlującego — iest nim także
dla Bradu. Bo gdy dla Kupca
 mającego wiele Towaru, obrotnie
 iest, a czasem nawet y lepiej
ładować

* n.p. Kanale aby kosztował 1,400,000 Rynskich; powinien przynosić
 po 8 od 100 — więc 112,000 Rynskij. Procentu — co podzieliwszy przez
 2000 czyli mniemane ilość Stathów, (w ciągu Roku płynąc nim
 w porcie nie zamaryntem)
 mogących; da Wieloraz 56 Rynskij; to iest, Co od iednego Lettnara
 dla Stathu całym Kanalem płynącego — a gdyby ten Kanale
 miał 9 Mil — więc Co na iedne Mile, wynosiłoby 56 czyli
 6 Rynskij 14 xr, któreby Stath, na każde Mile, iako za czeń
 tylko upłynioną tym Kanalem płacił.

radować go, na dwa małe Stalki,
nie, na jeden duży — To dla
przedsiębiorczego
~~przebiegającego~~ kanał wcale nie
jest obojętnie robić go dla
małych Stalków lub dla dużych
— To jest, dać 1,400,000 Rynk.

(Coby daćmy na to Ekonomiczny
kanał od Dniestru do Janu
Kosztował) lub 2,800,000 Rynk.
coby w proporcji duży Kanał
Kosztował —

Nie jest także obojętnie, obierać
nadbrzeżnym tego kanału —
Właścicielom, mniej lub więcej
Wody — na zasilenie kanału
potrzebnej.

Narazie nie jest obojętnie;
zdaleko mniejszą Pracą, z
połową, mniej kosztu, wdaleko
prędzszym czasie, więc daleko
łatwiej z jednego celu ~~dotrzeć~~
dotrzeć — y wszystkich temi
korzysciami Ekonomicznego
kanału, pożytek na dużym
osiągnąć —

5te Przekonano się; że na Eko-
nomicznych Kanałach większy
Ruch jest w Handlu bardzo
znaczące postrzeżenie. Co

Co ztąd pochodzi — że jest więcej
 mogących handlować małemi
 Kapitalami niż wielkiemi —
 a ^{na czym} ierek w Anglyi zastanowiono
 co dopiero u Nas! — Przytym
 y wielkim Kapitalistom, nie
 jest droga do Przemysłu zagrodzona
 — Bo mogą, na 22 Statkach każdy
 o 450 Lettnarack, potrzebuąc do
 nich 22te koni ^(10,000 Lettnarow) prowadzić
 na Ekonomicznym kanale. ~~przewodnic~~

6te w daleko przedszym czasie
może być, kanał Ekonomiczny użyty
 Stak; kanał Pisma tego, gdyby
 był zaięty w miarach Ekono=
 micznych, y maizę tylko
 9 Mil długosci; byłby w porównaniu
 z Langwedockim wyżej przytoczonym
 — do wybrania, o trzecią część krótszym
 — a będąc także od tegoż więcej
 iak o trzecią część krótszym —
 mógłby więc o 6te część czasu
 przedzy od Francuzkiego być
 ukonczonym — a ponieważ
 tamten 14 lat się robił —
 więc Nasz! przy równey iak
 we Francyi sposobności —
 w 2te a najdaley w 3^{ch} latach
 mógłby być gotowy.

7me

7° Nareszcie Przekonano się,
także w Anglii, że duże
Kanały tam tylko są potrzebne
y pomyślane, gdzie głęboka,
idące duże statki, z jednego
Morza na drugie, przez całą
przebieg krain, za pomocą
Kanału, przejść potrzebnia,
w którym położeniu ten kanał
galicyjski nie byłby — bo
w Rzekach, ^{z i.} Dniestrem ~~nie~~
miałby swój początek a w Sanie Myscie.
Jeżeli Wzrostkie te dowiadczenia
dali w Anglii pierwszeństwo
Kanałom Ekonomicznym nad
dużemi, y osiągnęli uwagę
Narodu tak kąpięckiego y
Bogatego — to ^{zdaniem} u Nas są
~~zdecydowanie~~ daleko wazniejsze
z Względu na Sily y Stosunki
Krajowe.

Nie wiem więc jakich pobudek
P. Braumüller w Dzielniku swoim
wydanym w Berlinie w 1815. R^o
kanał Sanu z Dniestrem
20 łokci szeroki, a 3 łokcie
głęboki mieć chce —
gdy

zob. nr. 187.

gdy te miary, nie tylko przeniesie,
 potrzebe w siedmiu polodach
 tu wyluszczone, [t.j. 8 ^{1/2} ~~1/2~~
 szerokosci y 2 łokcie głębokości]
 a zatył y kosztownie potrzebny
 czyni — Ale nawet większe
 są, od przyiętych w duzym
 kanale jakim jest Langwedocki
 (16 łokci szeroki, a 3 łokcie głęboki)
 Więc są o wiele większe od
~~niektórych~~ ^{niektórych} ~~kanalów~~ czy to duży
 czy Ekonomiczny ~~kanalów~~
 z dobrym skutkiem ~~z~~
 prowadzone.

~~Przejdźmy~~ Od założenia kanału
 galijskiego ^{przejdźmy} do wpływu jakoby
 miał na Rolnictwo y Bogactwo
 krajowe.

Wiadomo że pomnożenie sił
 krajowych w ten czas tylko
 wzrost swój wziąć może,
 kiedy Starania w tym celu
 pomyslny skutek biorą, ^{tu} prócz
 wynadgrądzenia Pracy przy-
 noszą także Prace myślowe
 y doskonale dające — Możliwość
 osiągnięcia

osiągnięcia tych korzyści
zalety jednak; nie tylko od
dobroczyнного ~~działania~~ ^{Władzy} Rządu,
od pracowitości y premysłu
Mieszkańców; ale zalety także,
od położenia Geograficznego
krajów względem innych, y
od własności tego wewnętrznej.

Galicja posiada w tych względach
najkorzystniejsze umieszczenie.

Kładmy Okiem na Mappe,
a widzimy ją; w środku
między Morzem Północnym
a Czarnym; w środku między
Rosją, Azją y Zachodniemi
Europą krajami — a prócz
innych Rzek, bieg Wisły,
Sany y Dniestru, iakby
dzielący Północne części Narey,
Półkuli, na dwie równe części;
y stanowiący naturalne Granice
między Europą y Azją —
wskazując pamięć naszą
drogę związku Narodów Północnych
z Południowemi — y mieszcząc
Sey

tey środkowe Ogniwo w Galicji
 jako źródło w którym ma
 zwać Bogactwa Krajowego, a
 na którego podanie San z
 Dniestrem zdai się oczekiwac
 tylko połączenia ~~drogi~~ —

Wśródzie gdzie Rozum dudzki
 do doskonałenia ~~stwierdzenia~~
 powierzchni ziemi ~~zmierz~~ —
 znajdzie w Naturze y w wyzrach
 szkodke lub przewodnictwo.

Itak; Nadbrzeżni y Hirszi
 Mienkance Sanu, stardziej
 chwytac każde pomyslnie pore
 do spławiania Produktów
 swoich ku Wisle: Obywatele
 Nad-Dniestrzańscy, choc nie
 w porównaniu z ~~niemi~~ niemi
 dazą ku Kamiencowi; Jedni y drudzy zaslugują,
 na sprawiedliwe zastano-
 wienie ~~pracy~~ — widac bowiem
 iak zwracają uwagę na
~~mały~~ korzyści swej miejscowości;
 y mogli y radziby, szczególnie
 y wryemnie, iak najlepiej
 z połączenia swego użytkowac.
 a skutki pierwszeństwa co
San

San otrzymuje nad Dniestrem
łatwo postrzedz, w daleko wyprzedzonym
Stopniu Rolnictwa, daleko więkney
ludności y cywilizacji prostego
ludu — właściwych Okolicy Sanu.

Wzegli tego porównania ożarują się
na tak małej przestrzeni skutki
dobroczynne splawiania Sanu,
i takichżeby pomysłności można
się spodziewać z połączenia go
z Dniestrem, y wciągnięcia
nie tylko na bieg y Okolicy Dniestru
ale y na całe Galicyę,
Sposobności Korzystania z
niezgodnych Jej Sił — lub
z Kłosału wspólnych — a i oszczędzić
więcej z Handlu którego granice
nie dalyby się teraz odkryć —
Te tak znaczne skutki zasługują
na szczególny Rozbior.

Zwracając nayprzód uwagę
na ludność Kraiu Naszego
tey to pierwszey oznaki
Bogactwa krajowego a
prawey Reki Rolnictwa
wiadomo

Wiadomo że ludność nie
 dochodzi u Nas do tego stopnia
 w którym w innych krajach
 istnieje — a pomijając te
 dowiedzione w Ekonomii poli-
 tycznej prawde, że Handel
 ludność powiększa — Nim
 jednak tę powiększenie
 osiągniemy, wyrzemy że
 kanał Dżuma tego postawiłby
 na pierwszym ku niej wstępie;
 a to, dorównując Nam, celniejszy
 Użyte, tej którą mamy —
 Takikolwiek albowiem jest Nas
 Handel, nie możemy patrzeć
 obojętnie, na nierówną,
 Hoń Ludzi y zaprzęgió u Nas
 do Furmanek użytych, a
 tym samym odiytych Roli,
 biorących tej Sterkulizacye
 miejscowe y powiększających
 sposobności, do Wsiad, nie
 niedostatek Ręk, tamujących
 y tak inż wzrost Rolnictwa.
 Niedostatek któremu kanały
 wielki, Ulge przynoszą —

Do

Do iak wielkiego stopnia
oszczędzenia ludności, kanały
prowadzą; okaze ^{na tempujące} wyrachowanie
we Francji wymione.

Między Orleanem y Paryżem
są dwa kanały Łożce ~~La Loire~~
(La Loire) y Sekwana (la Seine)
zwane Loing y Briare ~~wydług~~ * $13\frac{1}{2}$ Mil długie

na tych oszczędza się codziennie
dla Dekadzieln, Rolnictwa
lub Wojska 618 ludzi y 2604 koni
w porównaniu z dawniejszemi
potrzebami tamtejszego Handlu —

y podobnie na Kanale Langwedockim
co dzień 1278 ludzi y 4254 koni

Na przypadek zaś nie potrzebowania
tych koni dla krain — Ziemia

do ich wyżywienia służąca
y obrocona dla ludzi, gdy
zachowano ze 8 Morgów
konieczne są dla jednego konia:

Ziemia ta mogłaby wyżywić
34032 ludzi, więc iak bardzo
znaczące wojsko —

Tak

* Pierwszy , drugi Roku ukonczony.

Tak kanały czynią więcej iak
 zadony potrzebom Handlu,
 wznoszą Bogactwom krajowym
 Sily, wzwyż tych potrzeb dawniej
 do niego użyte — a przy tylu,
 dawniej nie znanych, a teraz,
 wzwyższy przesylnych potrzebach;
 kanały wynadgradzają nieiako
 ilość Rąk, ku dostarczeniu
 zbytku zalety.

Jednak nie w tym tylko względzie,
 kanały sprowadzają pomysłność
 dla krajów — bezregulnie przez
 zbliżanie zamiany Produktów
 Prowincyi od siebie oddalonych
 czynią, Bogactwa wzrostom
 krajów właściwe, całemu
 wspólne — y oszczędzają
 marnowanie miejscowych
 Plodów, dają możność Użycia
 Ich w poryeczniejszym zwrocie.

Z innych Względów kanały
 trafnie założone, Skłaniają,
 wprostie Przemysły do korzystania
 z nich: y ledwo że nie tworzą, ku Sobie
 naterzenia Umysłów.

W tych

W tych widokach można po-
wiedzieć że nie byłoby dogod-
niejszego Kanalu, nad łączny
San & Dniestrem — Galicja
mogłaby się bowiem stać schładem
między Narodami Północnymi
y Południowymi y środkowym

Ich wzajemnych staran
dążeniem — Co Mappa Europy udowodni, okazując ^{jakieby} komuni-
kację z temi Narodami powstałej.
y że Galicja byłaby najwzrocz-
niejszym ~~punktem~~ Punktem
ich Handlowych Stosunków —

1° z Wisły Kanalem Bydgoszcz
(Bromberg) łączącym Rzeki
Brahę y Notec (die Netze)

Wise Wisle & Odra —
Utworzyłaby się następująca Splawność.

Ku Północy

z Dniestru do Sandomierza ^{Torunia} ^{całm. grudeziaga}
Warszawy, Bydgoszczy, Gąscka
Elbląga — ^{ku} ^{do} Sokołmowi
Szwecyi — ^{do} Elbląga
do Marienburga, ^{do} albo
na Pregel do Królewsca —
y z tamtąd daley Kanalem
Der grope und kleine Friederichsgraben
zwanym, do Memel, Rygi
y Petersburga —

Także z Dniestru na Bydgoszcz
do Kustrinu nad Odrą —

z Kuustrinu, do Sztetina, Kopenhagi
wiece y Danji — a daley y do
Gothenburgta y Norwegyi
Ku Poludniowi.

z Dniestru ^{na Wiśle} do Kuustrina nad
Odra; a to, Rzeko, do Frankfortu
kroffen, Wroclawia, Oppeln
Neissy y Glatzu.

A gdyby razem;
między { Odra y Wisla, w Okolicy Sohrau y Barun.
{ Odra y Marchia, w Okolicy Odmu y Weiskirchen.
(die March

krótkie bardzo dwa kanały,
bo każdy dwie Mil tylko długie
stanęły; mornaby Druga Droga
Wodna — stanęła w Wroclawiu t.i.

z Dniestru na Sandomierz
Kraków —

a Nowa Droga, przez Rzekę Marchia;
z Dniestru na Kraków,
zapłynęła do Wiednia —

a z Wiednia na Sandomierz,
Gdańsk, lub Elbląg do
Morza ^{Północnego} wiece y Krajów
Rybnych tamecznych.

Ostatni ten cel y Wiedniem y jedynym
tylko kanałem 2 lub 3 Mil
długim; łącząc Rzeki Waag
y Poprad, osiągnęła by można.

2° Odra będąc połączona

z Elbą, dwoma kanałami;
jednym, Finow zwanym; przez Rzekę Hawel;
a drugim, Fryderyk Wilhelma przez Rzekę Spree;
Więc, z Dniestru do Wisły —
z Wisły do Odry, iakże wyżej;
a z Odry na ~~Wielki~~ Berlin y Rzekę Hawel
do Elby, tą Rzekę prosty
otworzyłby się związek
do ~~Land~~ Lauenburga, Hamburga
Stade, Glückstadt, Cuxhaven
y ~~do~~ Morzem Północnym
do Holandyi, Anglii.

Albo od Lauenburga, kanałem
Steckenitz zwanym; do Sileski
y Danyi, ~~Pragi~~, Norwegyi lub
Szwecyi.

3° Elba będąc z Rzeką Hawel łączona,
kanałem der Plauesche nazwanym,
już tedy; ~~już~~

z Dniestru do Wisły, z Wisły
do Odry, z Odry do Rzeki
Hawel, a z tej Elba —
do Magdeburga, Wittenbergu, Torgau, Meißen,
Drezna, Pragi ~~Magdeburga~~
~~już~~ dostac by się można

Bliiskość Biogu Elby^o Miast

Braunschweig, Halberstadt,

Halle, Lipska, Freybergu

dalaby uogrestriktwo Handlu

z temi Miastami, y z dal-

szemi: iakiemi sq. —

Bremen, Venden, Celle,

Hanower, Hildesheim, Goslar

Weimar, Erfurth, Gotha

Eisenach, Egra, Carlsbad —

i. t. d. —

W Wioskach Wojkowych

Obok tych Korzysci Kanal jest takze
 z Wioskow Wojkowych bardzo przyteczny
 Nicmiernie bowiem zapasy potrzebne
 dla Wojska mogge byc prowadzone w
 wielkiej ilosci pewnie y przyzwoicie
 staig dla zamierzonego celu, ich dojscie
 szeregownie w Lwiwa y w pore bezdny
 wiosnianych y jesiennych dzie sie, bez
 mudy y zgnębienia Rolnika ktorago
 upadkowi staranie wielu lat czesto
 zaradzie nie potrafi zola - Doswiad-
 czenie te udowodniły Wojny w Nider-
 landach y we Francji nie tylko wspie-
 raigc ale wiodec w wymienionych wypad-
 kach ~~by~~ ^{by} ~~bezpośrednie~~ ^{bezpośrednie} Dzialanie Wojkowe -
 Moznaby zarzucic ze kanal jest zwyciez-
 kiemu ~~wojsku~~ ^{wojsku} Nieprzyjacielskiemu wojsku
 rownie przyteczny, ~~co y~~ ^{co y} ~~drog~~ ^{drog} ~~przygotowanie~~ ^{przygotowanie}
~~by~~ ^{by} ~~mozna~~ ^{mozna} - ale czy dla tego? Wlochy
 Francuzi Holendrzy y Prusacy prestali
 cenic swoje Drogi y Kanaly - czy im
 do odwetu Klesk nie sluzily - y czy latwiej
 dowol

~~Wynik z wojny...~~

Jak daleko dowód Wodny.
 całego ~~przebiega~~ losie całego nawet kraju
 w pływ miedzi more przytoczę przykład
^{Provincya} z kampanii Wellingtona w Hisz-
 panii. W Cierwcu 811 Francuzi byli
 Panami całego tego kraju y uforty-
 fikowane miasta Ciudad Rodrigo y
 Badajoz, będąc przedmurzem ~~do~~
 ku Portugalji dla Wojska Francuz-
 kiego - gotowały im y tego królestwa
 zawojuwanie; a Wojsko Angielskie
~~przebiegało~~ w małym ~~czasie~~
~~zawojując~~ obwodzie ograniczone od Wosk
 Marmathow Sault y Marmont cisniecie
^{tym miastem} ^{działac mogła}
~~zawojując~~ ~~zawojując~~ ~~zawojując~~ ~~zawojując~~
 miasta, że Portugalya była zupełnie
 wydzierżawiona - y dla przeciwnie siebie
 stojące Wojska ^{wystrzeżenie} wszelkie według ^{zawojując} granic
^{dla koni} Pań y porównienie ~~zawojując~~ : a
 zblizająca się Lima y Madryt ~~zawojując~~
^{iallich} ^{zawojując} ~~zawojując~~ ~~zawojując~~ ~~zawojując~~
 robienia ~~zawojując~~ ~~zawojując~~ ~~zawojując~~ ~~zawojując~~
~~zawojując~~ ~~zawojując~~ ~~zawojując~~ ~~zawojując~~ ~~zawojując~~
 starać, a ~~zawojując~~ zbardzo daleko sprawdzac.
 a co gorzra wstanie ^{ink} porę gdzie najwięcej ~~zawojując~~ ~~zawojując~~

nową y dotąd ~~...~~ dla statków niemieckich
 na 20 godzin drogi przestrzedi odtąd dla zaprzęgnięć
 y transportów na Czi ochronioną. Wkrótce 19 Sty
 812 zostało Ciudad Rodrigo wzięte
 a promieniem Operacji militarych. 6 Kwiec. y Badajoz
 1812 oddalony. A tak ta wodna Operacya
 Wojenna miała niezmierny y zupełny
 wpływ na pomyslny obrót Kampanii
 Wellingtona, której wielkość ~~...~~
 aż i porucy ^{nie raz} udowodniłam.

Skanowanie i opracowanie graficzne na CD-ROM :

ul. Krzemowa 1

62-002 Suchy Las

www.digital-center.pl

biuro@digital-center.pl

tel./fax (0-61) 665 82 72

tel./fax (0-61) 665 82 82

Wszelkie prawa producenta i właściciela zastrzeżone.

Kopiowanie, wypożyczenie, oraz publiczne odtwarzanie w całości lub we fragmentach zabronione.

All rights reserved. Unauthorized copying, reproduction, lending, public performance and broadcasting of the whole or fragments prohibited.